

Hegedűs Imre János

A BÉKE GRÓFJA

Éjfélre járt az idő, a gróf még mindig járta megszokott sétaútját, szalonból a könyvesházba, onnan a hosszú ebédlőbe, csizmája alatt meg-megreccsent a padlózat, ilyenkor finom remegés futott át a testén, mert elképzelte Márikót a széles ágyukban – soha nem aludtak külön –, ezért amikor a hálózathoz közeledett, hogy ne zavarja fel a feleségét, daliás járása megváltozott, térdét behajtott, lábujjhegyen, lopakodva ment tovább.

– Pedig az én Márikóm nem alszik – villant agyában a gondolat –, ismerem őt, egy test, egy lélek vagyunk, csak azért fekszik mozdulatlanul, hogy nyugtasson engem a hosszú út előtt, reggel indulok Nagyszebenbe, a szászok fellegrárába, átvenni a főkincstárnoki kinevezést, és én tudom, neki lesz nehezebb az elválás, nem bírja elviselni a magányt.

– Dőlnek rám a falak, ha nem vagy itthon, Imrém – szokta mondani.

Pontosan az történt, amire gondolt a gróf. A felesége nem aludt, nyílt a könyvesház ajtaja, s ott állt, szál gyertyával a kezében Rhédey Mária, a tündöklő szépasszony. A vékony hálóing rátapadt a testére, kibontott, aláomló, szénfekete haja a derekáig ért, süttött belőle az érzékiség, észbolondító volt.

– Hát kegyelmed meddig akar itt föl s le járkálni? – kérdezte az asszony. – Meddig gyötri magát? Miért nem hallgat rám? Megmondtam százszor, könyörögtem imára kulcsolt kézzel, ne vágjon neki a hosszú útnak télvíz idején, megveszi az Isten hidege, kiéhezett farkascordák járnak, rossz hírek érkeznek a nyugtalankodó oláhokról, ne tegye kockára drága életét, egy napot sem tudnék kegyelmed nélkül élni.

– Tudok mindenről, lelkem Márikóm, valóban veszélyes út előtt állok, de hazám s nemzetem szolgálata mindenekelőtt áll. Ki tudja, kinek a kezébe kerülne a kincstár gondozása, ha én nem vállalom? Így is késtem, a kinevezést már az elmúlt esztendő október hónapjában megkaptam.

– És mi? Én és a gyermekek? Mi lesz velünk, ha felbolydul a világ?

- Szívem s lelkem közepében vagytok ti, édes Márikóm, erős testőrséget hagyok hátra, nem eshet senkinek baja.

- Egy, egyetlenegy testőr létezik a világon, akit én elfogadok, s az kegyelmed, édes férjuram. Menjen hát, ha mégis menni kell, de nekem nem elég, hogy integetek hajnalban kendőcskémme a fogat után, s nézem hulló könnyeimen keresztül, miképpen nyeli el kigyelmedet a hófürgeteg. Jöjjön csak közelebb. Furán néz ki így, állig begombolkozva éjnek idején. És a hosszú szárú, fényes csizma sem szalonba való. Ősmerek én egy másik Imrét is, akit csak én láthatok, a nagyvilágon egyes-egyedül csak én, három gyermeket szültem mostanig kendnek. Úgy emlékszem, amikor megrendelte őket, nem volt nyakig begombolkozva, és hársfaillatot hozott az ágyunkba.

Az asszony elfújta a gyertyát, belehelyezte egy gyertyatartóba, Imréhez lépett, és bontogatni kezdte a zsinóros kabát gombjait. Babráló ujjbegyeivel hozzáért a nyakához, ez már elég volt ahhoz, hogy a vér úgy buzogjon fel a férfiban, mint föld alól a borvíz Zabola szurdokaiban, ahol született. Átkarolta az asszony derekát, felkapta az ölébe, s vitte szaladó léptekkel a hálózba, akárcsak valamikor, a nászéjszakájuk idején.

A szeretkezés varázskörében megszűnt a külső világ, lelassult az idő, a boldogság bűvárharangja ereszkedett rájuk.

Elnyedés után indult meg a beszélgetés köztük újból. Az ágyban soha nem magázódtak.

- És azt hogy gondolod, Imrém? Jó az, ha te két Istent szolgálsz? A császártól, illetve a magyar királytól kaptad a kinevezésed, s te mégis hazád s főleg imádott székely nemzeted alázatos, de vitéz katonája akarsz lenni?

- Erdélyben a nagy államférfiak mindig össze tudták egyeztetni az uralkodóval szembeni lojalitást a népimádatl.

- Igen? Elfelejtetted, mi történt szegény Wesselényivel? Nem elég intő példa neked az ő sorsa?

- Őt elragadta a hév, kedvesem. Mint kazánban a lobogó víz, úgy zubog benne az indulat. De te ismersz engem, csendes, nyugodt természetemnek híre van a két hazában. Gyerekkoromból eredeztethető ez a béke, ez a csend és nyugalom, áldott nagyszülők neveltek, még az álmaimban megjelenő angyalok is suttogva beszéltek az ágyam körül.

- Nagyon szép a védőbeszéded, rád valóban az angyalok vigyáztak, amíg nem lettem én a védőangyalod. De azért még nem zárnak börtönbe egy főurat, mert indulatos. Hogy mondtad az imént? Lojalitás és népimádat! Jól tudod, Imrém, jobban, mint én, hogy népet szolgálni nem lehet szép szavakkal. Adni is kell neki. Például földet.

- Persze, hogy tudom. Én ne tudnám? Csakhogy nehezen egyezik bele a nemesség egy része a legégetőbb reformba, a földreformba. És az udvar görcsösen öleli magához a maradiakat.

- Imrém! Drága uram! Én csak egy egyszerű nemesasszony vagyok, de tudjad, a nők finom ösztönükkel megérik azt, amiről sokszor sejtelmük sincs a férfiaknak. Félek ettől az esztendőtől, ami éppen csak megkezdődött. Félek negyvennyolctól. Nem sok jót hoz ránk. Hányadika is van ma? Nem tudom. Össze vagyok zavarodva. Nagy-Boldogasszony hava, vagyis januárius legelején vagyunk. Te indulsz egy ismeretlen világba, s én maradok három gyermekünkkel Kolozsváron. Ugye, hallottál arról, hogy a magukra hagyott asszonyok képzelődnek? Hát nekem is megjelennek álmaimban – nem az angyalok, mint neked, gyermekkorodban –, hanem a kékszemű, ringó farú szász menyecskék. Hallomásból tudom, ritkán lépnek félre, de ha megteszik, igazó boszorkányok.

- Hogy tudsz ilyesmit elképzelni, lelkem, Márikóm? Még lázálomnak is rossz. Szent asszony voltál számomra mindig, én sem lehetek más. Fényesebb az alakod, mint az Isten trónusa, előtte csak térdet, fejet lehet hajtani. Egy Istent imádó, földi porhüvely vagyok én.

- Fogsz-e írni, Imrém, minden nap? Vagy legalább minden héten? Nagyszében és Kolozsvár között gyakran jár a postakocsi, elhozza a levelet. És én úgy válaszolok mindenikre, ahogy a májusi zöld erdő válaszol a kirándulók vidám hahójára. Tegyük fogadalmat, leveleinkkel kurtítjuk meg a köztünk lévő távolságot.

- Ígérem, Márikóm, szorgalmas íródeákok leszek, naponta fogok írni, s várom majd türelmetlenül a postakocsit, amelyik hozza a válaszodat.

Kint derengeni kezdett, világosodtak az ablakok. A piros hajnal széttárta szárnyait. A házaspár meg sem próbált aludni. Tudták, az amúgy sem sikerülne. Mária lépett le először az ágyból, fölpattintotta férjeura úti ládáját, és belepott egy hímzett kispárnát. Ezen, s csakis ezen fog aludni az én drága uram abban a távoli, havasok lábánál fekvő

városban, a szászok és a Habsburgok sásfészkében – gondolta párás, harmatos szemmel.

Hajnalban hatlovas hintó állt meg a kastély előtt. Kerekeit kiszedték, átalakították az ácsmesterek, kőrisfából faragott szántalpakon futott a jármű. Ketten ültek a bakon, a gróf két megbízható kocsisa, akik a lőszerszámok kezeléséhez és kardforgatáshoz is értettek.

És úgy történt minden, ahogy szerelmes suttogásuk közben elhangzott. Mária kihajolt az ablakon, hideg dér csapta meg az arcát, egyik kezével összehúzta hálóingét a mellén, másik kezében hímzett kendő, azzal integetett. Nézte a havas utcát, nézte, amíg el nem tűnt a szántalpas hintó.

Egyik ló fájdalmas nyerítése még eljutott hozzá.

Gazdag volt az ég áldása azon a télen. Félméteres hó hullott, betakart mindent, a mezők vastag takaró alatt aludtak, az erdőben a fák roskadoztak a zúzmarától, az ágak meghajoltak, s amikor felbukkant a nap a keleti horizont mögül, a sokmilliárd hókristály vakítóan ragyogott. Imre szemellenzőnek homlokára tette tenyere élet, úgy nézte a kétoldalt elmaradozó erdőket, mezőket, apró falvakat. Mozdulatlanság uralkodott, s hogy mégis van élet ebben a végtelennek látszó hóvilágban, jelezték a nyulak, őzek, rókák lábnymai. Szép cirádákat rajzoltak, hol keresztezték egymást a nyomok, hol párhuzamosan futottak. A szél sem nyugodhatott sokat az elmúlt napokban, hótörlesztőket épített, áramvonalas, ijesztő tarajokat, megtörtént, le kellett szálljon a bakról a két kocsis, hogy ellapátolják a havat, tudjanak tovább menni. Arra vigyáztak nagyon, ne térjenek le az úttestről, mert akkor elvesztek.

Itt, a zord, téli időben is érezte a gróf a drága feleség gondoskodását, téglákat melegítettett a cselédekkel a konyhában, azt az utolsó pillanatban küldte le, hogy ne fázzon meg a lába.

– Ő az én hátországom – gondolta boldogan. – Ha ő nem volna, egyetlen csatámat sem nyerném meg. Hátország nélkül összeomlik a front. Ráadásul tündöklő szivárvány, sokan őt tartják Erdélyország legszebb asszonyának.

Hosszú és fárasztó volt az út. Falatozni kétszer álltak meg csárdákban, de inkább a lovak miatt időztek, azoknak kellett bő abrakot adni, hogy bírják az iramot. Tudta a két kocsis, halálos veszedelem a téli hideg a megizzadt lónak, ezért istállóba vitték be őket, s lecsutakolták.

Farukat, hátukat, hasukat, lábukat, nyakukat szárazra dörzsölték, etették, itatták a hat almaderest, tőlük függött az életük.

Szederjes arccal, zsibbadt, gémberedett lábbal szállt ki a gróf a szánhintóból, amikor megérkeztek Nagyszebenbe. Szép, hegyes bajsza lekonyulva, szétzilálva, szemöldökén és kucsmáján zúzmararéteg és jégcsapok. Szolgasereg várta, tessékelték volna be az ebédlőbe a terített asztal mellé, de ő sietett a feredő házba, soha nem mutatkozott rendetlenül, híres volt pedáns külsejéről, most is élvezettel merült el a nagy kád meleg vízben, utána alsóneműt váltott, ruhát cserélt, hegyes bajszát rendbe hozta, kipederte, s csak azután fogott kezét a gubernium tagjaival.

Különös napok, hetek következtek. Szenvedéllyel vetette bele magát a munkába, hajnalban kelt, rövid szünetet csupán délben tartott, s végezte dolgát estig, gyakran éjfélig. Pedáns volt, beosztottjaival szemben szigorú és emberséges. De eközben gondolatai otthon jártak, Máriát látta lenge hálóingében, képzelete ernyőjén megjelent az asszony szép arca, kecses nyaka, dús keble, karcsú dereka. Elképzelte kedves gyermekeit, kastélyuk termeit, főleg a bibliotékát, ahol annyit virrasztott könyvei fölé hajolva.

- Vajon kibírja-e a magányt? Istenem, csak éppen össze ne omoljon! Éppen csak kétségbe ne essen! A Rhédeyek híresek testi, lelki erejükről.

Csak január 18-án tudott kiszakítani hivatali idejéből egy óras szünetet, bezárkózott alvószobájába, és a kis márványasztalon megírta első levelét:

Hermannstadt, 18. januarius, 1848.

„Lelkem, Márikóm!”

Furcsa, különös érzések árasztották el a lelkét írás közben, kalkulációk, számítások, statisztikák, táblázatok, lajstromok helyett szerelmi vallomást írt, szenvedélyeset, forrót, őszintét.

Mikor készen volt, figyelmesen elolvasta, viaszpecséttel leragasztotta, de egyetlen szót sem tudott volna leveléből megismételni. Nem gondolatokból állt össze a négy oldal, hanem túlcorduló érzelmekből. Ha főúri rangja nem kényszeríti államigazgatási pályára, romantikus költő lehetett volna belőle.

S hamarosan jött a válasz az imádott asszonytól:

„Édes Imrém! Nélküled élek, mégis veled.”

A levelezés segítette át őket a buktatókon. Lassan-lassan kialakult életüknek ez a formája, ez a fájdalmas, új szakasz. Egy-két hónappal korábban elképzelni sem tudták volna azt, hogy külön éljenek. Távol egymástól. De az ember mindent kibír. Elmaradtak a gyakori ölelések, simogatások, nem hallhatták egymás szavát, megtapasztalták, hogy az élet, a létezés nem állóvíz, folyik szakadatlan, néha szédítő vízesésekbe zuhan, hull alá. Ez volt számukra Nagyszeben. A mélybe zuhanó vízesés. Túléljük ezt is, biztatták egymást leveleikben, semmi sem tart, míg a világ, a forgandó szerencse és az erős akarat megsemmisíti a távolságot, hamarosan együtt lesznek ők, s akkor el nem engedik többé egymás kezét.

Most ki kell békülni a sorssal, meg kell elégedni a papírral és a téntával. Jöttek, mentek a levelek, Imre nem sokat írhatott napi robotjáról, eseménytelen a hivatali élet, de Mária sorra vette a gyermekeit, már-már művészi rajzolatokat készített róluk, hajtcincseket is belecsempészett a kopertákba, a csínytevéseket sem hallgatta el, ritkán barátok, rokonok látogatták meg, azokról is beszámolt, máskor a magyar újságok híreiről szerkesztett ügyes összefoglalókat, de a levelek végéről eltűnt a nagyvilág, oda csak a forró szerelem, a sóvárgás szavai kerülhettek.

A hírek miatt vált izgatottá a levelek hangja, március idusa a szerelmes házaspár életébe is belerobbant. Mária számára idegen volt az élet ilyen méretű felbolydulása, és Imre, a nagytekintélyű államférfi kezdetben hitt, bízott abban, hogy békés eszközökkel is jobb belátásra lehet készíteni az uralkodóházat. Híres, gyakran hangoztatott jelmondata volt:

„Mit erőszakkal nem lehet elérni, az csöndben és halkán munkálva véghez vihető.”

Ha vízesést jelentett számukra Nagyszeben és a különélés, földrengés volt a forradalom. A béke grófja nem tudta különválasztani a nemzet szolgálatát az uralkodó ház iránti hódolattól, *„szívem vonzalmát alárendelem Hazám s Fejedelmem iránti szoros kötelességemnek”* – írta feleségének 1848. április 16-án.

Gyakran idézte fel gondolatban felesége suttogó szavait. Utolsó, együtt töltött éjszakájukon kérdezte: Jó az Imrém, ha egyszerre két Istennek szolgálsz?

Most megtapasztalta, hogy az lehetetlen. Budára rendelik, majd Bécsbe, és elkíséri az uralkodót Innsbruckba.

De nincs maradása idegenben. A szülőföld haza szólítja. Záporoznak feléje a levelek, az üzenetek, kérik, követelik a közbelépését, a székelység sorsa forog kockán. Mit tegyen a határország? Mozduljon, vagy várakozzon? Az unió a legnagyobb cél, s csak azután következik a jobbágyok, a zsellérek felszabadítása.

Heves vérű, indulatos személy tűnt fel a közélet porondján, Berzenczey László, Marosszék követe. Bejárta a Székelyföldet, agitált, szónoklatait Kossuth beszédeire hasonlították. A történelem létrehozta a párhuzamot, Erdélynek is lett Kossuth Lajos Berzenczey személyében, és Mikó Imrét nemcsak a háta mögött, hanem szemében is „*Erdély Széchenyijének*” nevezték.

Dübörögtek az események, és a felgyorsult idő múlása cselekvésre kényszerítette a székelység vezetőit.

Toborzás vagy várakozás? Ez volt a kínzó kérdés. Vállaljuk a felelősséget, ha megmozdul a tömeg, és parttalan folyóvá duzzad, vagy csendesítsük le azt?

Heves vita bontakozott ki Berzenczey és Mikó gróf között a Székely Nemzeti Gyűlés összehívásáról.

Valamikor a székelység elődök az agyagfalvi réten hozták meg törvényeiket, lóháton, kört alkotva, szembe nézve egymással mondták ki a rendszabályait.

Hagyományt, ősi rítust akartak felújítani, ezért erre, az udvarhelyszéki falura esett a választás. Hosszú töprengés előzte meg a gyülekezés napját, először Székelyudvarhelyen, azután Bögözben érkezték, vitakoztak a vezetők, Mikó gróf az utolsó pillanatig ellenállt, hatalmas veszélyt látott ekkora tömeg megmozdulásában.

– Én a béke embere vagyok – mondta –, nem forradalmár.

De képviselő társai legyőzték, sőt arra is rávették, vállalja az elnökséget.

S közben percig sem szünetelt levelezése élete párjával.

– Édes Márikóm, a lelkem, a tudatom, az akaratom irányítója vagy – írta feleségének. – Az ország, a magyar nemzet sorsfordító hónapjait éljük, azt kell eldönteni, hogy miképpen egyesüljön az anyaországi magyar és a székelység. Nem maradhatunk ki ekkora próbatételből, de vágóhídra sem szabad vinni drága testvéreinket. Tudjad, kedvesem,

hogy nekem két hazám van, az unió által létrejött Magyarhon, és te, Rhédey Mária, lelkem közepe, tartalma, éltetője.

És a nagyszerű asszony nem zárkózott be teljesen a családi otthon és a gyermekszoba falai közé. Félő remegéssel, de arra biztatta urát, hallgasson a lelkiismeretére, és ne feledje el azt az éjszakai suttogást, ami elhangzott köztük a hitvesi ágyban első indulása előtt.

- Legyél, Imrém, a béke angyala a darázs-fészekben - írta -, de a megalkuvás útjára soha ne lépj.

És özönlött a nép 1848. október 16-án Agyagfalvára. A tájak, a települések, a lakhelyek, a székek szerint álltak szabályos rendben, a lobogókról lehetett megtudni, Székelyország melyik tájáról jöttek, a határország katonái egyenruhában, fegyverrel a vállukon, a civilek lándzsákkal, hegyes kopjafákkal, villával, baltákkal, de kezdetben nyoma sem volt az indulatnak, a nemzetőri előjárók gondoskodtak a rendről.

Nagy deszkaemelvényt építettek a székely ácsok, azon szószék, onnan hangzottak el a szónoklatok.

Elnöki, megnyitó beszédében a béke grófja a trón és a nemzet védelmét egyformán fontosnak nevezte, és követelte „*a különböző fajú és nyelvű testvérnemzetiségek jogait és alkotmányos szabadságát.*”*

Ha programját az egész ország elfogadta volna, talán a világségi fegyverletétel és az aradi vértanúk kivégzése elmarad.

És nem rohant volna vesztébe az a csodálatos székely embertömeg, amelyik összegyűlt Agyagfalván.

Százezrek áradása, rohama következett, de a kezdeti diadalmas győzelmek után tömegek pusztultak, vagyonok omlottak össze, ezek váltak földönfutókká, bujdosókká.

A béke grófja még tett egy kétségbeejtő kísérletet. 1848. december 2-án az erdélyi főkormányshé sérelmi feliratot intézett az uralkodóhoz, és Mikó Imrét bízták meg azzal, hogy Olmützbe vigye, ott kézbesítse.

A remény, az illúzió utolsó foszlánya is eloszlott. I. Ferenc József, nemzetközi jogot sértve, házi őrizetbe vetette a követet. Csak december 22-én szabadult.

Elvégeztetett. A következő év, 1849 a dicső csaták és a végső vereség, a bukás éve volt.

A tragédia, mint pestis, mint fekete halál más formában is jelentkezett.

Rhédey Mária 1849. március 24-én, 38 éves korában, miután megszülte negyedik gyermekét, Annát, tragikus hirtelenséggel meghalt. Akárcsak Imre anyját, a gyermekágyi láz pusztította el.

A gróf, a béke grófja fellázadt. Nem az uralkodója ellen lázadt fel. Az Úristennel fordult szembe. Nem tagadta meg a Mindenhatót, de felelősségre vonta. Szédülten, elmezavarhoz hasonló kábulatban hajtott a fejét a koporsóra, és halkán mormolva, a sötét éjszakában reggelig virrasztva, mondta a kétségbeesés, a lázadás igéit:

„Üvöltésem, sikolyom száll füledbe, Úristen. Miért tetted ezt velünk? Miért nem emeled áldásra kezedet, miért ragadtál abba gyilkot? Hetedíziglen bünteted meg az apák vétkét a fiakban? Kik vétettek ellened? Az elődeim? Az őseim? Szolgálták alázatosan a nemzetet. Akárcsak én. Térdepelünk előtted keresztényi alázattal, és te, ott fenn a láthatatlan térben úgy suhogtatód ostorod, mint itt, lenn, a földön a kardot gyilkolásra mindig kész, bűnös ember. Hogy tudtál ilyen rossz világot teremteni? Jóisten vagy te, vagy pedig a zsidók félelmetes Jahvéja? Fülünkben zúg, lelkünkben sikolt a félelmetes ének: azt büntetsz te, kit szeretsz. Öntudatlan áhítattal énekeltek szent házadban, anélkül, hogy akkor, ott éreztük volna korbácsod csattogását a hátunkon:

*Térj magadhoz drága Sion,
Van még néked Istened.
Ki atyádként felkaroljon,
S szívét ossza meg veled!
Azt bünteti, kit szeret,
Másképp ő nem is tehet.
Sion ezt hát jól gondold meg,
S szabj határt bús gyötrelmednek.*

Így van, Atyaisten? Nem tehetsz másképp nagyságos Úr? Akkor hát nem végtelen a hatalmad? Van, létezik egy láthatatlan fal, ahol meg kell állnod? Ha nem tehetsz másképp, akkor te is tudod, mit jelent az, hogy lehetetlen. Akkor fölötted is van egy hatalom. Mi és ki lenne az? Az én kétségbeesésem, siralmam mindennél és mindenkinél nagyobb! A Sion hegy alá rendeltél? Könnyű a Sion hegy alá zárandokolni gondolatban, lélekben. De én megtettem a valóságos utat. Sion maga a halál. Sion ez a koporsó, amely elnyelte a legdrágább testet, elragadott egy büntelen, nagy lelket. Kedved telik ebben, Atyaisten? Azt bünteted, kit szeretsz? Bárcsak ne szeretted volna

ennyire. Porban, vérfürdőben drága nemzetem, és életem szerelme, értelme, tartalma a koporsóban. Hogy mondják igehirdetésre felkent szolgálid? Magához szólította az Úr. Miért szólítottad magadhoz szülő anyámat, Mikes Borbálát? Születésem az ő életébe került. Miért ragadta el a halálangyalod első menyasszonyomat, Mikes Máriát? Így teszed próbára az emberek hitét? Drága Márikóm elvesztésével harmadszor próbálsz ki az én hitemet. Három fiatal, zsenge élet! Anyám, menyasszonyom, feleségem! Nem sok ez, Atyaisten? Azt mondják, jóságod végtelen. Nem igaz! Irgalmatlanságod végtelen, Nagyúr! Megrendült lélekkel kérdezem: Kedved telik a pusztulásban? Miért? Miért telik? És meddig telik? Ki vagy te, Atyaisten? Ki teremtett téged? Mert mindennek van kezdete és vége. Ha neked is volt teremtő szellemed, számon fogja kérni a tetteidet. Hiszem, hogy előtted már uralta a sötét, a láthatatlan, a végtelen teret valaki. Éppen akkora misztérium lehetett, mint amilyen te magad vagy. Emberi ésszel csak azt lehet felfogni, hogy van kezdet és vég. Én, alázatos, református híved elérkeztem erre a végre. Életem Márikója nélkül csak báb vagyok. Csak beszélő szerszám. Instrumentum mutuum. Ahogy a latinok mondták. S mégis élnem kell, még akkor is, ha nem lehet. Megölni magam nem fogom, meggyaláznám azzal nemes családomat, őseimet, gyermekeimet. Munkába temetkezem, önként vállalt rabszolga leszek, székely nemzetem rabszolgája. Dolgozni fogok. Megtagadom a világi hívságokat, úgy fogok élni, mint egy fogadalmat tett szerzetes, s amikor csak tehetem, járom az ösvényt, életem utolsó szakaszát drága Márikóm kriptájához. Hiszek a túlvilágban. Hiszek a feltámadásban. Ne engedd Atyaisten, hogy megrendüljön bennem ez a hit. Hol van most ő? Hol van az áldott testéből kiszállt lélek? Mennyeknek országában? Emberi eszemmel nem tudom felfogni a mennyországot. Ha eddig nem volt mennyország, most már van. Érette, általa van. Akkora lélek voltál te, életem párja, Márikó, hogy társa lettél a teremtésben az Úristennek. Hibátlan lesz általad a túlvilág. Mert ott van a mennyország, ahol te vagy. Adj jelt onnan, lelkem, Márikóm! Ha érezni fogom a jelt, akkor visszatér erős hitem, hinni fogom, hogy valahol, a végtelen térben találkozunk. Úgy legyen.”

*Szó szerinti részlet a beszédéből.